

Essä

Om kontraster och skärvor

Efter genombrottet med *För dig naken* (2012) och den självbiografiska *Speglingar* (2016) utforskar Sara Broos sitt eget och omvärldens mörker i tredje långfilmen *Skärvor*, om sökande efter sammanhang i en splittrad verklighet. Här skriver hon själv om sin process.

De vanligaste frågorna jag får som filmare är: ”Hur fick du idén?”, ”Hur lång tid tog det att göra filmen?” och ”Vad handlar den om?” Det låter så enkelt, men är nästan helt omöjligt att svara på.

Vi vill så ofta kunna förstå och sammanfatta, paketera, göra något begripligt. Men med *Skärvor* var det först när jag släppte kontrollen och bejakade kaoset och det till synes fragmentariska, som filmen visade sig för mig.

Filmen börjar i ett mörker. I ett sterilt rum på psykakuten. Jag har själv befunnit mig där, sett människor komma och gå. Vissa med konkreta orsaker, svåra trauman från krig eller en söndertrasad barndom. Andra utan svar att ge när någon undrar vad de gör där. Trots att de utåt sett har alla förutsättningar att leva ett bra liv. En läkare sa till mig att jag måste försöka stanna upp, stilla hastigheten inne i huvudet. Att jag saknar filter.

Jag kom hem till mitt hus på landet i Värmland och plötsligt fanns det obruten tid. Jag sorterade bland gamla hårddiskar och tänkte tillbaka på tiden då livet inte var så inrutat. Då jag som tonåring drev omkring på tåg, mest i Östeuropa och framför allt på Balkan där jag kände mig som mest hemma. Slutet av 90-talet, knappt några pengar. Men med en lånad Hi-8-kamera, som en ursäkt för att ta kontakt med människor och komma över min blyghet. Utan en tanke på att visa materialet jag filmade för någon.

Jag var full av liv och längtan ut i världen. Sov ofta på bagagehyllan på nattågen.

Strukturen i *Skärvor* utgörs mer av resans dramaturgi än en tydlig berättelse.

Jag ville använda den råa energi som finns i det där omedvetna, den öppna blicken, utan intentioner att förpacka det levda och betraktade in i en berättelse. I stället; ett fritt flöde av bilder med en på ytan organiserad ordning, men ändå kanske med något slags osynlig logik. Jag bestämde mig för att försöka påminna mig om barnets blick och filmandet blev ett sätt att sakta komma ur mitt eget mörker och börja se världen på ett nytt sätt igen. Från att vara innesluten i en glaskupa där allt runt omkring är en kuliss, till att vara närvarande och uppleva verkligheten med alla sina sinnen.

Processen blev delvis en resa in i mitt oöverskådliga privata arkiv.

Tankar om barndomen, det förlorade paradiset. Den känsla jag ville fånga. Som på filmens affischbild, en målning av min mamma utifrån en super-8-film med mig som barn. Jag är kanske fyra år gammal, tidigt 80-tal. Ett litet barn, med jord på kinderna. Helt uppslukad av blomman hon håller i och trycker mot näsan. Jag tror mig fortfarande minnas doften av blomman, känslan av total närvaro. Det där ögonblicket av förundran eller att vara helt uppfylld av något. Det som så lätt försvinner i en värld där allt ska förklaras, effektiviseras och där mitt eget liv hade förvandlats till en färd på en motorväg i alldeles för hög fart, utan att veta vart jag egentligen var på väg, med eviga bränder att släcka. Och så plötsligt en avfart och bilen stannar och allt är stilla och det finns tid och utrymme att tänka och känna efter.

Jag hade under flera års tid påbörjat mängder av versioner, ingångar och spår till filmen. Försökte gestalta känslan av undergång inför den krigshärjade omvärlden och göra en film som skulle kännas angelägen just nu. I en tid av så mycket svärta och hopplöshet. Men ändå med stråk av ljus och hopp.

Foto: Alma Film.

Jag sökte upp människor som gått igenom svårigheter i livet, allt från dem som blivit tvångsintagna på psyket och behandlade med elchocker, till dem som flytt från krig där de upplevt tortyr, eller de som blivit misshandlade av någon de älskar. Skapade storylines med utvecklingskurvor och försökte sammanfoga berättelser som kunde

komplettera varandra, arbetade med orkestrering. Men jag insåg snart att jag försökte tvinga in filmen i en form där den inte ville vara. Den krävde ett annat slags dramaturgi bortom det som kan pitchas kortfattat eller analyseras utifrån någon välkänd metod. Där själva skärvorna och fragmenten kunde få existera i sin egen rätt. De behövde kanske inte smältas samman till en enhetlig sammanhållen story utan kunde existera som fristående enheter. Jag försökte frigöra mig från allt jag redan vet och kan om traditionell dramaturgi. Läste Camus anteckningsböcker, lösa fragment och nedslag, läste Jamaica Kincaids *På flodens botten* med sina flödande associativa metaforer och minnen från barndomen. Tänkte på *stream of consciousness*. På Marcel Proust. Och på hur livet och tiden inte är en tydlig story med början, mitt och slut.

Jag såg mängder av experimentell film och konstfilm och inledde en kreativ process tillsammans med avantgardefilmaren Gunvor Nelson. Vi gjorde en film tillsammans; *View From A Window* (2023), som är filmad ut genom ett fönster mot Kronobergsparken under ett års tid, och visades på en gemensam utställning på Kulturhuset Stadsteatern 2023 ("Personal Films"). Gunvor, som med sin känslighet och sitt fria utforskande filmspråk påminde mig om att det inte finns några regler eller mallar att följa. Att varje film kräver sin egen form.

Det är så lätt att känna sig fullkomligt misslyckad och full av tvivel när allt är ett enda kaos och ingenting tycks hänga ihop. När man gång på gång går vilse. Eftersom jag är så ensam i mitt arbete och gör så mycket själv, är djupt involverad i varje del, från manus till foto till klipp, är det helt avgörande att omge mig med människor som både kan ge mig motstånd och vara brutalt ärliga, men som även känner full tillit. Min vän och mentor Stefan Jarl har hela tiden gått vid min sida och följt min process. Han försöker aldrig styra mig men han har en förmåga att känna av vad det är jag vill gestalta och påminna mig när jag är på villovägar. Emelie Persson, dåvarande projektledare på SVT:s "K Special"; Juan Pablo Libossart, tidigare filmkonsulent; och Jenny Örnborn från Svenska Filminstitutet, uppmanade mig när jag tvivlade som mest att våga gå in i det abstrakta, att lita på det visuella, inte bli övertydlig. Utmana mig själv, ge saker tid. Det är helt avgörande för mig med den tilliten, för att våga ge mig ut i det okända.

Jag växte upp med konstnärsföräldrar på landet utanför Hagfors i Värmland. Vi bodde i ett gammalt kråkslott vid slutet av en grusväg, vid randen av ett berg och där oändliga skogar och myrmarker bredde ut sig bakom huset. Jag tänker alltmer på hur de där första åren format mig. Känslan av att vara annorlunda, att inte passa in. Skogen var mitt andra hem, full av hemliga vrår, gamla bilvrak, rotvältor och övergivna grävlingsgryt. Skogen var oändlig och det var lätt att gå vilse. Trots idyllen; de utbredda blomsterängarna med stora ekar som vi barn byggde kojor i, fårhagarna, flocken med islandshästar; var mörkret och något hotfullt konstant närvarande. På nätterna hördes otäcka ljud från djurens dödskamp. Skuggsidorna. Mina första år i livet präglades av starka kontraster, tvära kast mellan ljus och mörker som gjorde starkt intryck på mig. Upplevelser och minnen som påverkat mitt filmskapande. Allt ifrån minnet av min syster Emma som aldrig ens fick påbörja

Sara Broos som barn, stillbilder från Super-8-film.
Foto: Marc Broos/Alma Film.

sitt liv utan dog under förlossningen, en händelse jag gestaltar i filmen *Speglingar*. Jag var två år gammal och förstod inte hur någon som precis blivit född i stället var död. Omklädningsrummet på badplatsen, ett mörkt timrat hus med en massa klotter på väggarna. En varm som-mardag i juli hade en granne hängt sig därinne.

Mina föräldrar bjöd hem alla flyktingar på förläggningen utanför Hagfors. De flesta från Iran och Irak. Många med fruktansvärda berättelser om tortyr och förföljelse. Vi lärde känna den iranska poeten Jila Mossaed från Teheran. Hon blev en nära vän och min andra mamma. Hon kallade mig sin andra dotter. Och hon är fortfarande som en mor för mig och någon jag känner ett starkt släktskap med. Framför allt genom hennes poesi. Något uttalat som aldrig går att exakt fånga. Som inte har att göra med hur väl man känner varandra eller hur nära man kommit. På samma sätt som man kan känna igen något i en förbipasserande främlings blick. Eller hur jag som tonåring kände en starkare tillhörighet och självklarhet i Sarajevo än i Sunne som var min hemort. Det är väl det som är konstens kraft – att den kan förena och färdas över gränser, att bakgrund eller etnicitet förlorar sin betydelse, när något träffar hjärtat och vi förenas i en djupt allmänmänsklig erfarenhet. Omöjligt att definiera eller analysera.

Jag refererar i *Skärvor* till den portugisiska poeten Fernando Pessoa som menade att ”vi är inte bara en utan många”. Men när allt går för snabbt är vi ofta snabba att döma och intrycket av någon blir lätt skissartat och kategoriskt. Pessoa skrev under nära hundra olika pseudonymer (heteronymer), eftersom han inte ville definiera sig själv utan vara fri att drömma om att vara allt. Olika röster som alla var en del av honom själv.

Hur får man idén till en film? När börjar något? Ju äldre jag blir desto mer tänker jag tillbaka på min barndom. Min gudfar, konstnären Lars Lerin, som var en del av familjen. En människa jag tyckte så mycket om men som bar på ett mörker jag inte förstod. Djupt nere i sitt missbruk av sprit och tabletter och med ett starkt självförakt klädde han ut sig till kvinna eller till Michael Jackson och pappa filmade. I min första långfilm *För dig naken* ville jag undersöka just det mörkret, och hur man kan släppa in och tillåta sig att bli älskad när man bär på ett så starkt självhat.

I *Skärvor* återvänder jag till mina första år i livet. Samhörigheten med naturen, kontrasterna mellan ljus och mörker, Edvard Munchs målning ”Den sjuka flickan” som hängde i mitt sovrum som barn och fortfarande hänger på min vägg. De grekiska myterna jag läste. Hur man kan finna sig på en begränsad plats på jorden, ute på den värmländska

Foto: Alma Film.

landsbygden, men hur världen utanför ändå är så närvarande. Landsbygden innehåller också så många kontraster och det är lätt för någon utifrån att snabbt döma. Förknippa allt utanför städernas brus och stora utbud med periferi och stagnation.

När jag återvände till Värmland efter många år i städer, och vänner varnade för att jag skulle förlora alla sammanhang och känna mig utanför, byggde jag i stället upp mitt eget centrum. Drog i gång en manusutbildning och tänkte att man själv också måste ansvara för att sätta saker i rörelse, skapa det sammanhang man vill befinna sig i. Landsbygden är för mig lika intensiv och levande som en metropol, både genom naturens intensiva närvaro och liv. Men även genom det mikrokosmos alla vitt skilda livsberättelser och olika världar utgör. Jag bor i en by med invånare från Syrien, Polen, Ukraina, Marocko, med bönder och konstnärer, gamla hippies och företagsledare. Här finns inga förorter eller segregation. Alla barn samlas i samma skolor.

Jag tror inte att jag hade kunnat göra *Skärvor* om jag inte befunnit mig här på just den här platsen. Jag kan inte förklara det i ord. Landskapet, stämningen, samma himmel men ändå aldrig samma. Min hund som kan springa fritt i oändliga skogar, min hemliga tjärn i skogen som knappt någon känner till. Naturen som helande kraft. Varje morgon ser jag djur nere på fältet. Rävar, vildgäss eller en flock kronhjortar. I vintaras sköt de vargflocken som höll till uppe i bergen. Vad jag önskar med mina filmer är att publiken ska stanna upp, gå ut i världen och känna sig mer levande och mer närvarande. Men jag var också tvungen att själv befinna mig i det tillståndet för att kunna göra en film som känns sann. Att zooma in på en liten skärva och där upptäcka ett helt mikrokosmos. Att fästa blicken. Att vara i nuet. ●

Sara Broos är filmare och utbildningsledare.

Skärvor har biopremiär 12 april. Se datum för vårens samtalsturné i samband med visningarna på sarabroos.com/skarvor.